
Quân tử - Tiểu nhân

?? - ??

A: Superior man - Inferior man; Gentleman - Mean person.

P: Homme supérieur - Homme inférieur; Bonnes gens - Petites gens.

Quân: Vua, người tài đức, anh với ý tôn kính. **Tử:** người. **Tiểu:** thấp kém. **Nhân:** người.

Quân tử là người có tài đức hơn người, có chí khí cao, có nhân cách và phẩm hạnh tốt đẹp.

Tiểu nhân là người tầm thường thấp kém, thiếu đức thiếu tài, tâm tánh hẹp hòi, tham lam ích kỷ.

Nho giáo luận rất kỹ về Quân tử và Tiểu nhân trong phần Hình Nhi Hạ Học.

"Đã nói rằng, đạo của Khổng Tử là đạo người quân tử, cốt dạy người ta cho thành người có đức hạnh hoàn toàn và có nhân phẩm tôn quý, cho nên bao nhiêu sự dạy dỗ học tập của Khổng giáo đều chú cả vào sự gây thành người quân tử.

Khổng giáo chia người trong xã hội ra hai hạng: Quân tử và Tiểu nhân. Quân tử là quý là hay; Tiểu nhân là tiện là dở.

Vậy trước khi bàn đến các mục khác, thiết tưởng nên nói rõ tư cách của người quân tử và kẻ tiểu nhân khác nhau thế nào, thì sau mới hiểu rõ mọi ý nghĩa.

Người ta sinh ra ở đời bao giờ cũng tựa như người hành khách, lúc nào cũng thấy có hai con đường giao nhau trước mắt. Có người biết chọn con đường thẳng mà đi thì được ung dung mà chóng đến nơi; có người thì đi con đường cong queo thành ra vất vả mà không đến nơi được. Con đường thẳng là con đường đạo đức nhân nghĩa, con đường cong queo là con đường gian ác quỷ quyệt. Đi con đường thẳng là người quân tử, có nhân cách hoàn toàn; đi con đường cong là kẻ tiểu nhân hèn hạ.

Lúc đầu, chữ quân tử là nói người có địa vị tôn quý, mà chữ tiểu nhân là nói người thường, không có địa vị trong xã hội.

Về sau dùng rộng nghĩa ra, gọi quân tử là người có đức hạnh tôn quý, và gọi tiểu nhân là người có chí khí hèn hạ.

Vậy theo nghĩa rộng, quân tử thì dầu bản cùng khổ sở cũng là quân tử; mà tiểu nhân tuy có quyền tước giàu có cũng vẫn là tiểu nhân. Người đi học nho cũng vậy, có người là nho quân tử, có người là nho tiểu nhân. Khổng Tử bảo Tử Hạ: "*Nhữ vi quân tử nho, vô vi tiểu nhân nho.*" Người làm nho quân tử, không làm nho tiểu nhân.

Nho quân tử là người học đạo Thánh hiền để sửa mình cho thành người có phẩm giá tôn quý, dầu bản cùng cũng không làm điều trái đạo; nho tiểu nhân là người mượn tiếng học đạo Thánh hiền để cầu danh cầu lợi,

miệng nói đạo đức mà bụng nghĩ điều bất chánh bất nghĩa.

Đức Khổng Tử phân biệt thái độ thế nào là quân tử, thế nào là tiểu nhân. Ngài nói:

"Quân tử thượng đạt, tiểu nhân hạ đạt." Quân tử đạt về cái lý cao minh, tiểu nhân đạt về cái lý đê hạ. Quân tử bao giờ cũng theo Thiên lý, cho nên tâm tánh quang minh, biết điều gì càng ngày càng tinh thâm, làm việc gì càng ngày càng thuần thực, bởi vậy mới tiến lên chỗ cao minh. Tiểu nhân bao giờ cũng theo nhân dục, chí khí mờ tối, cứ bị vật dục sai khiến, biết cái gì thì càng ngày càng sai lầm, làm điều gì càng ngày càng càn rỡ, bởi vậy mới trượt lạc về đường đê hạ.

"Quân tử dụ ư nghĩa, tiểu nhân dụ ư lợi." Quân tử hiểu rõ điều nghĩa, tiểu nhân hiểu rõ điều lợi. Nghĩa là cái chánh đáng của Thiên lý; còn lợi là cái ham mê của nhân dục. Người quân tử hiểu sâu việc nghĩa nên dốc lòng làm việc nghĩa, kẻ tiểu nhân hiểu sâu điều lợi nên dốc lòng làm việc lợi mà quên việc nghĩa là trái lẽ.

"Quân tử trung dung, tiểu nhân phản trung dung." Quân tử thì trung dung, tiểu nhân thì trái với trung dung. Quân tử hiểu suốt đến cái lẽ cao xa, rồi chọn cái vừa phải mà theo nên mới được trung dung; tiểu nhân chỉ biết cái tư lợi mà không biết cái lý cao xa nên chỉ làm những việc tầm thường, thành ra trái với trung dung.

"Quân tử thái nhi bất kiêu, tiểu nhân kiêu nhi bất thái." Quân tử thư thái mà không kiêu căng, tiểu nhân kiêu căng mà không thư thái. Cái bụng của người quân tử thì chỉ theo cái lý tự nhiên nên lúc nào cũng an nhàn tự đắc, không có gì là căng kỹ ngạo vật. Cái bụng của kẻ tiểu nhân chỉ thích cái muốn của mình, nên khi đắc chí thì khoe khoang kiêu ngạo, không có thái độ thung dung như người quân tử.

Quân tử theo Thiên lý nên lúc nào cũng thư thái, tiểu nhân bị vật dục sai khiến nên lúc nào cũng lo nghĩ để cầu danh cầu lợi nên suốt đời luôn luôn lo lắng.

"Quân tử cố cùng, tiểu nhân cùng tư lạm hỹ." Quân tử cố giữ mình lúc khốn cùng, tiểu nhân lúc khốn cùng thì làm bậy.

"Quân tử thành nhân chi mỹ, bất thành nhân chi ác, tiểu nhân phản thị." Quân tử gây thành cái hay cho người, không gây thành cái ác cho người, tiểu nhân không thế.

Lòng người quân tử vốn hậu, mà cái sở hiếu chỉ ở sự thiện, cho nên thấy ai làm điều hay thì khuyến khích cho người ta làm hay hơn nữa, hoặc thấy ai làm điều ác thì can ngăn, không để cho người ta làm thành điều ác được. Lòng kẻ tiểu nhân vốn bạc, mà cái sở hiếu chỉ ở điều ác, cho nên thấy ai làm điều ác thì xui khiến để thành ra ác, hoặc thấy ai làm điều thiện thì ghen ghét, tìm cách ngăn trở.

Đức Khổng Tử chia nhơn loại ra làm hai hạng như thế: quân tử và tiểu nhân. Quân tử chủ ở sự theo Thiên lý để làm điều công chánh; tiểu nhân chủ ở sự theo tư dục để làm những điều tà khúc. Một đường thì làm cho tôn phẩm giá của mình lên, một đường thì làm cho hạ phẩm giá của mình xuống. Ai muốn theo đường nào, cũng tùy ở cái chí của mình cả.

"Quân tử ưu đạo bất ưu bần." Quân tử lo đạo, không lo nghèo. Người quân tử lấy sự học đạo làm gốc, cho nên chỉ lo đạt tới đạo chớ không lo cho có lợi lộc hay không có lợi lộc.

"*Quân tử kiến cơ nhi tác.*" Quân tử xem cơ màu mà động tác. Cơ là phần tinh vi nảy ra lúc sắp động. Người quân tử phải xem xét suy nghĩ cho cẩn thận để lúc làm việc gì thì biết rõ cái cơ có làm được hay không. Có cái cơ làm được mà không làm là đại đột, chưa có cái cơ làm được mà làm cũng là đại đột, không phải là người quân tử.

Học làm quân tử thì phải thành thật, không bao giờ tự dối mình mà làm hại cái biết của mình.

Muốn là quân tử thì phải giữ đủ cả phần chất phác ở trong và phần văn hoa ở ngoài, đừng để chênh lệch phần nào. Chất phác mà quá hơn văn vẻ là thô lỗ, văn vẻ mà quá hơn chất phác là hào nháng bề ngoài, trong không có gì là thực. Bởi vậy, văn và chất phải đều nhau, đừng để bên nọ hơn bên kia thì mới thật là người quân tử.

Cái phẩm giá của bậc quân tử hoàn toàn cao quý như thế, sự học rộng như thế, không thể lấy cái tư cách của hạng người tầm thường chỉ bo bo những việc thiển cận mà ví được. Vậy người đi học, muốn theo đạo của người quân tử thì cần phải cố gắng nhiều lắm vậy." (Theo Nho giáo của Trần Trọng Kim)

Trong ĐẠI THỪA CHƠN GIÁO có giải về Quân tử và Tiểu nhân, chép ra như sau:

"Quân tử là người tài đức xuất chúng, phẩm hạnh nhân cách hoàn toàn, tánh tình cao thượng. Người quân tử bao giờ cũng ung dung thư thái, ưa làm sự phải điều hay, thuận Thiên lý lưu hành, đem chơn đạo mà khuyên đời tòng lương cải ác, tấm lòng bao giờ cũng quảng đại, vô vi thanh tịnh, không phóng túng bôn chôn, mà để lòng dục khiến sai, uốn bẻ đến phải bước lầm vào nẻo quấy. Mỗi việc đều xét suy đáo để, tính trước lo xa, thương người ích chúng, ham nghĩa ưa nhân, chuộng trung mẫn chánh, bao giờ cũng vẫn tùy thời quyền biến mà giữ cho được hai chữ Trung Dung, chớ không thái quá không bất cập, dầu gặp cảnh ngộ nào thì tâm chí cũng cứ an vui, không để thất tình loạn động, vì người quân tử là thực vô cầu bảo, cư bất cầu an, kia mà.

Cái đức của người quân tử thường như nước vậy, nghĩa là châu lưu chảy khắp tứ phương, gặp tròn gặp méo, gặp dài gặp vuông, nước cũng chiều theo được hết, lại nước cứ từ cao chảy xuôi xuống thấp, nên người quân tử luống chịu hạ mình cho vừa lòng tất cả nhơn sanh. Tuy nước cứ tìm chỗ thấp, cứ chiều theo khuông, cứ mềm với chúng, mà đến chừng ai muốn cho nó tiêu mòn sút mẻ là chẳng làm sao hề hấn đến được lấy chút mây may gì nó bao giờ.

Người quân tử theo đời mà chẳng nhiễm đời, chiều người mà chẳng bợ người, tùy tục mà không đắm tục, cứ giữ tánh tình thanh bạch, tâm chí cao siêu, dầu ai dầm cũng chẳng phai, ai giũa cũng chẳng mòn, nên bả lợi danh mỗi chung đỉnh có bao giờ trêu nhử được!

Còn đũa tiểu nhân lại bỏ nghĩa theo lợi, lấy vạ cầu danh, tâm tà tánh độc, nét kiêu, chí hèn, nói tắt một lời là mỗi mỗi đều trái hẳn với người quân tử như trắng với đen, như trời với vực.

Tuy nhiên, người quân tử càng trốn cái danh mà danh càng rạng tỏ, càng chiều với thế mà thế vẫn tôn sùng; còn đũa tiểu nhơn lại càng chuộng cái danh mà danh càng nhơ nhớp, càng kiêu với thế mà thế vẫn thị khinh.

Như vậy mà sao hạnh quân tử ít người làm, còn thói tiểu nhơn lại nhiều kẻ học? Thiệt rất buồn cho nhơn loại biết bao!"

"Chán đời tìm chốn tịnh an,

Học theo quân tử, lánh đàng tiểu nơn.

Khó khăn chí vẫn đầu sòn,

Hữu duyên nghe lọt tiếng đờn vô vi."